ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2019)

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

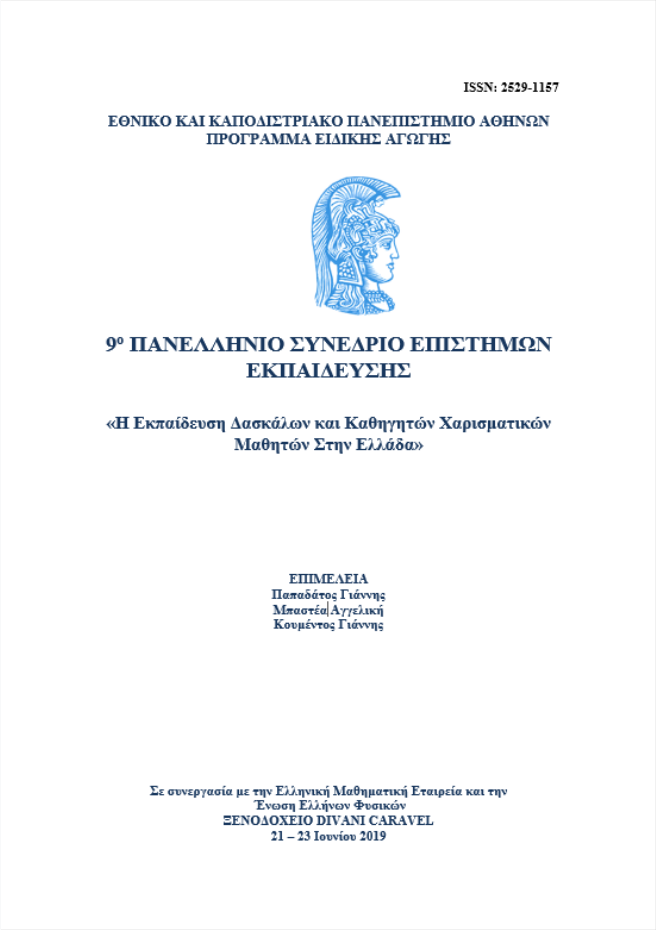

ISSN: 2529-1157

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Η Εκπαίδευση Δασκάλων και Καθηγητών Χαρισματικών Μαθητών Στην Ελλάδα»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Παπαδάτος Γιάννης
Μπαστέα|Αγγελική
Κουμέντος Γιάννης

Σε συνεργασία με την Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία και την Ένωση Ελλήνων Φυσικών
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANI CARAVEL
21 – 23 Ιουνίου 2019

Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος- Μια μελέτη περίπτωσης

Ειρήνη Τσομπόλη

doi: 10.12681/edusc.3178

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσομπόλη Ε. (2020). Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος- Μια μελέτη περίπτωσης. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *9*, 861–868. https://doi.org/10.12681/edusc.3178

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 18/01/2026 21:11:20

Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος- Μια μελέτη περίπτωσης

Ειρήνη Τσομπόλη

Φιλόλογος - Ειδική Παιδαγωγός

eirini_tsob@hotmail.com

Περίληψη

Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) είναι μία εγκεφαλική διαταραχή, οργανικής αιτιολογίας που αφορά διαταραχές και ελλείματα στην κοινωνικοποίηση, τη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία και των περιορισμένων και επαναληπτικών μοτίβων συμπεριφοράς, λόγω περιορισμένης δημιουργικής φαντασίας. Η παρούσα εργασία αποτελεί μελέτη ενός παιδιού το οποίο είναι 13 ετών και βρίσκεται στο φάσμα του αυτισμού. Ο μαθητής Χ αντιμετωπίζει ποικίλα προβλήματα, συμπεριλαμβάνοντας προβλήματα συμπεριφοράς, κοινωνικότητας και επικοινωνίας. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να αναδειχθούν οι μέθοδοι παρέμβασης, προβάλλοντας ταυτόχρονα τα υπέρ και τα κατά και εν τέλει να καθοδηγήσουν κάθε εμπλεκόμενο και ενδιαφερόμενο σε νέους δρόμους με θετικά αποτελέσματα. Υπάρχουν ποικίλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και πρακτικές που μπορούν να εφαρμοσθούν για να βοηθήσουν τα παιδιά που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού. Ωστόσο πριν την εφαρμογή οποιασδήποτε μεθόδου και προσέγγισης, είναι σημαντικό να γίνει έγκαιρη διάγνωση και σωστή αξιολόγηση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μαθητή το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτό της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς (Applied Behavioral Analysis- A.B.A) που στοχεύει στην εξάλειψη των ανεπιθύμητων συμπεριφορών και στην ενίσχυση των επιθυμητών συμπεριφορών.

Λέξεις – κλειδιά

διαταραχή αυτιστικού φάσματος; εφαρμοσμένη ανάλυση συμπεριφοράς

Abstract

The Autistic Spectrum Disorder (A.S.D.) is a brain disorder, that has organic explanation and refers to disorders and deficits in socialization, in verbal and non-verbal communication and in limited repetitive motif of attitude, due to limited creative imagination. The present assignment is a report of a boy who is 13 years old and suffers from Autistic Spectrum Disorder. That student faces various problems, including behavioral problems, socializing problems and communicative problems. My goal is to show up the intervention methods, providing at the same time all the positive and negative perspectives of them, so as to help every interested person to meet new horizons. There are various pedagogical approaches and practices which can be applied to help children who are in Autistic Spectrum Disorder. However, before the implementation and approach of any method, it is vital to become a punctual and correct assessment. In this specific case of the student, the program that was used was that of Applied Behavioral Analysis-ABA. The goal of this program is to eliminate the unwanted behaviors and to boost the wanted behaviors.

Key words

Applied Behavior Analysis; Autistic Spectrum Disorder

1. Ιστορική αναδρομή

Ο όρος αυτισμός και αυτιστικός προέρχεται από την ελληνική λέξη «εαυτός», για να περιγραφεί η συμπεριφορά που οδηγεί σε κοινωνική απόσυρση η οποία έχει παρατηρηθεί και στους ενήλικες σχιζοφρενείς. Οι σχιζοφρενείς ανάγουν τα πάντα στον εαυτό τους, με αποτέλεσμα να χάνουν την επαφή με την πραγματικότητα και να αδυνατούν να επικοινωνήσουν. Αρκετά χρόνια αργότερα ωστόσο και συγκεκριμένα το 1943, ο αυτισμός αυτονομήθηκε ως σύνδρομο, έχοντας δικά του χαρακτηριστικά και συμπτώματα. Ο Leo Kanner ήταν ο πρώτος ο οποίος περίγραψε τη συμπεριφορά ασθενών του στην παιδική ηλικία, θεωρώντας πως οι ασθενείς αυτοί έχουν αυτό το σύνδρομο. Το 1988 η Wing εισήγαγε την έννοια ενός φάσματος διαταραχών στον αυτισμό για να διατυπώσει πως υπάρχουν διακυμάνσεις στην εκδήλωση του ίδιου ελλείμματος. Τα ελλείμματα που περίγραψε ήταν τρία -γνωστά και ως τριάδα Wing- και αφορούν την κοινωνικοποίηση, την επικοινωνία και τη δημιουργική φαντασία. Αυτά τα ελλείμματα συνυπάρχουν στα άτομα που έχουν αυτισμό και δεν εμφανίζονται απλώς τυχαία σε όσους έχουν διαγνωσθεί με αυτή τη διαταραχή. Επιπλέον υπάρχουν άνθρωποι με αυτισμό οι οποίοι είναι υψηλής λειτουργικότητας (High Functioning Autism) και φαίνεται πως η ομιλία και η ευφυΐα τους είναι ανέπαφες, ενώ άλλοι είναι διανοητικά καθυστερημένοι, δεν έχουν λόγο ή εμφανίζουν σοβαρή γλωσσική καθυστέρηση. Από την άλλη υπάρχουν και άνθρωποι οι οποίοι δείχνουν εσωστρεφείς, ενώ υπάρχουν κι άλλοι οι οποίοι τείνουν να επαναλαμβάνουν συμπεριφορές και έχουν άκαμπτα πρότυπα σκέψης. (Γεννά, 2002)

2. Τα κριτήρια για τη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) με βάση το DSM-V (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης (APA) :

1. Δυσκολίες στην επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση (απαιτούνται και τα τρία υποκριτήρια) :

- Κοινωνική και συναισθηματική αμοιβαιότητα
- Μη λεκτική επικοινωνία
- Δημιουργία και διατήρηση σχέσεων

2. Ασυνήθιστες και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές, δραστηριότητες και ενδιαφέροντα (απαιτούνται 2 από τα 4 υποκριτήρια) :

- στερεοτυπικός λόγος και συμπεριφορά
- δυσκολία στην αλλαγή συμπεριφοράς
- προσκόλληση και εμμονή σε ενδιαφέροντα
- αισθητηριακή υπερευαισθησία ή υποευαισθησία

3. Εμφάνιση στην πρώιμη παιδική ηλικία

4. Περιορισμένες και καθυστερημένες καθημερινές δραστηριότητες (Δέρμου, 2018)

2.1 Σημαντικά στοιχεία για τον αυτισμό :

1. Ο αυτισμός μπορεί να επηρεάσει οποιοδήποτε παιδί:
   Πλέον 1/110 παιδιά έχουν αυτισμό και υπάρχουν πολλές θεωρίες πίσω από αυτή την θέση, καμία όμως ξεκάθαρη απάντηση.

2. Δεν υπάρχει καμία αιτία για τον αυτισμό:
   Υπάρχουν πολλές θεωρίες σχετικά με το πώς ή το γιατί ένα παιδί αναπτύσσει αυτισμό, όμως καμία δεν δίνει συγκεκριμένη αιτία. Μερικοί άνθρωποι πιστεύουν ότι το να αποτρέπουν τα παιδιά τους από τον εμβολιασμό, μπορεί να αποτρέψει τον αυτισμό. Δεν υπάρχει καμία ιατρική απόδειξη για αυτό και αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να υποφέρει ένα παιδί από μία σπάνια μεταδιδόμενη, επικίνδυνη ασθένεια.

3. Δεν υπάρχει καμία θεραπεία για τον αυτισμό:
   Έρευνες έχουν δείξει ότι η πρώιμη παρέμβαση και οι συνεχόμενες θεραπείες, μπορούν να οδηγήσουν σε μία παραγωγική, ανεξάρτητη και χαρούμενη ζωή. (Talking to Parents about Autism, 2010)

Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) είναι επομένως μία εγκεφαλική διαταραχή με οργανική αιτιολογία. Τα άτομα που βρίσκονται στο φάσμα διαφέρουν στα χαρακτηριστικά και τη λειτουργικότητά τους. Έτσι μπορεί να υπάρχουν άτομα υψηλής λειτουργικότητας με υψηλό δείκτη νοημοσύνης, ενώ από την άλλη να υπάρχουν άτομα χαμηλής λειτουργικότητας με σοβαρές δυσκολίες. Στην παρακάτω εικόνα παρουσιάζεται συνοπτικά το φάσμα του αυτισμού, στην «ομπρέλα» του οποίου τοποθετούνται τα προαναφερόμενα επίπεδα.

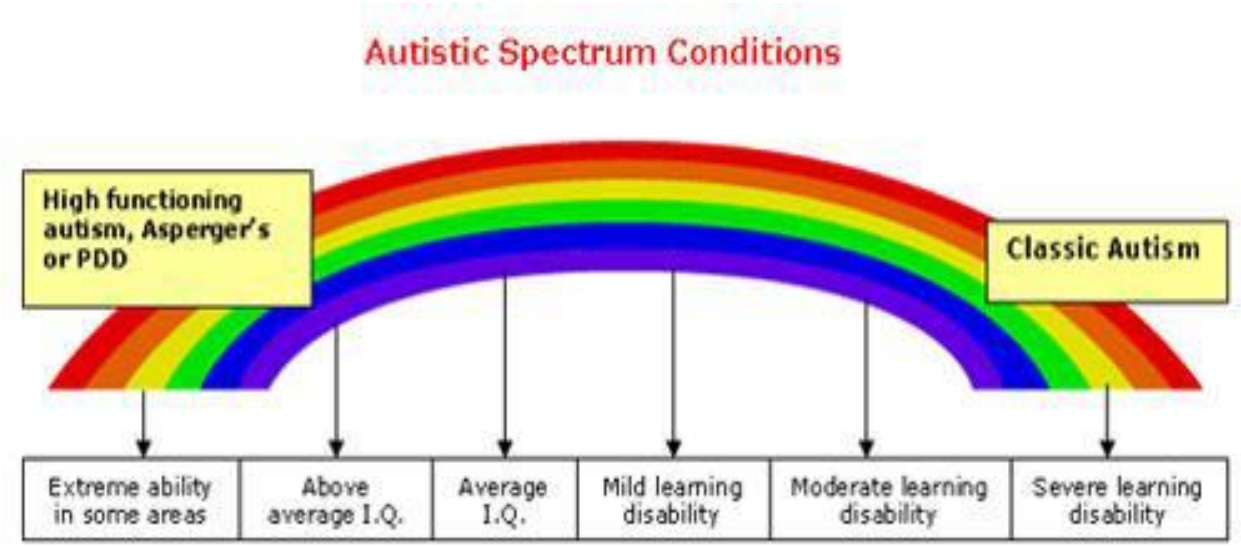

3. Applied Behavior Analysis (A.B.A.) Εφαρμοσμένη Ανάλυση Συμπεριφοράς

Η εφαρμοσμένη ανάλυση της συμπεριφοράς (ΕΑΣ) είναι μία διαδικασία κατά την οποία εφαρμόζονται προσωρινές αρχές της συμπεριφοράς για τη βελτίωση συγκεκριμένων συμπεριφορών και ταυτόχρονα εκτιμώντας αν οι οποιεσδήποτε αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί συνεισφέρουν στη διαδικασία της εφαρμογής και αν συμβαίνει αυτό, τότε σε ποια μέρη της διαδικασίας. Εν συντομία, η εφαρμοσμένη ανάλυση συμπεριφοράς είναι μία αυτοεξέταση, αυτοαξιολόγηση και μία κατευθυνόμενη διαδικασία έρευνας για μελέτη της συμπεριφοράς. Στηρίζεται σε επτά βασικές αρχές, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

1. Εφαρμοσμένη: Το κάθε ζήτημα, πρόβλημα ή δυσκολία που πρόκειται να αντιμετωπιστεί δεν προσεγγίζεται θεωρητικά αλλά πρακτικά, χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές και μεθόδους, έτσι ώστε να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος με τις θεωρίες.
2. Συμπεριφορά: Επιθυμητός στόχος είναι η πρόβλεψη μιας συμπεριφοράς, η αλλαγή και τροποποίηση αυτής.
3. Ανάλυση: Η ανάλυση της συμπεριφοράς απαιτεί πιστευτά στοιχεία των γεγονότων τα οποία μπορούν να είναι υπεύθυνα για την ύπαρξη ή μη μιας συμπεριφοράς. Φυσικά προκύπτουν έπειτα από λεπτομερή και προσεκτική παρατήρηση.
4. Τεχνολογικά: Εδώ ο όρος αυτός υποδηλώνει τις τεχνικές αλλά και τις συνθήκες που χρησιμοποιούνται και συνθέτουν τη διαδικασία, έτσι ώστε σε μεταγενέστερο χρόνο να μπορέσει να επαναληφθεί η μέθοδος ή η τεχνική και να έχει ανάλογα αποτελέσματα.
5. Εννοιολογικό σύστημα: Η ΕΑΣ είναι μία παρέμβαση καθαρά επιστημονική και θα συνεχίσει να εξελίσσεται αν δημοσιεύονται και περιγράφονται επαρκώς οι διαδικασίες και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να δηλωθεί η σχετικότητα με τις ηθικές αρχές.
6. Αποτελεσματικότητα: Αν οι τεχνικές για την εφαρμογή της συμπεριφοράς δεν έχουν μεγάλες επιδράσεις πρακτικά, τότε η εφαρμογή της έχει αποτύχει. Ένας σημαντικός παράγοντας δηλαδή είναι η κοινωνική αλλαγή του ατόμου και αυτό σημαίνει πως η επιτυχημένη αλλαγή πρέπει να είναι παρατηρήσιμη και από τον κοινωνικό περίγυρο.
7. Γενικότητα: Μία αλλαγή στη συμπεριφορά έχει γενικότητα αν έχει διάρκεια στο χρόνο και εμφανίζεται σε ποικίλα περιβάλλοντα ή συσχετίζεται με διαφορετικές συμπεριφορές.

Συνοψίζοντας η ΕΑΣ κάνει προφανή τη σημαντικότητα της αλλαγής της συμπεριφοράς, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της, τους πειραματικούς χειρισμούς οι οποίοι αναλύουν με διαύγεια τι προκάλεσε την αλλαγή, την τεχνολογικά ακριβή περιγραφή των διαδικασιών που συνεισφέρουν στην αλλαγή, την αποτελεσματικότητα αυτών των διαδικασιών και τη γενικότητα αυτής της αλλαγής. (Donald M. Baer, 1968)

4. Μελέτη περίπτωσης

Ο μαθητής Χ σε ηλικία 3 ετών διαγνώσθηκε με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Από την περίοδο εκείνη έως και σήμερα παρακολουθείται από παιδοψυχολόγο. Έχει κάνει εργοθεραπεία, λογοθεραπεία και σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού είχε συνοδό παράλληλης στήριξης. Σήμερα ο μαθητής είναι 13 ετών και φοιτά στην Α’ Γυμνασίου. Ο Μαθητής αντιμετωπίζει ποικίλες δυσκολίες, όπως:

- Ελλειμματική προσοχή
- Στερεοτυπικές , επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές και κινήσεις
- Ηχολαλία
- Κοινωνικές δυσκολίες
- Προβλήματα στην αποκωδικοποίηση και κατανόηση απλών νοημάτων
- Απουσία συμβολικού παιχνιδιού
- Περιορισμένα ενδιαφέροντα
- Απουσία βλεμματικής επαφής

Με βάση την ΕΑΣ και εκτιμώντας κάθε φορά τη συμπεριφορά του μαθητή, προσπάθησα να εξαλείψω τις αρνητικές συμπεριφορές και να ενισχύσω τις θετικές. Άλλοτε το αποτέλεσμα ήταν θετικό και άλλοτε όχι. Στον ακόλουθο πίνακα λοιπόν θα παρουσιασθούν συνοπτικά κάποιες συμπεριφορές, η αντιμετώπιση αλλά και το αποτέλεσμα αυτών:

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
Ο μαθητής όταν ακούει πως πρόκειται να έχει παράλληλη στήριξη στο σχολείο, θυμώνει και αρνείται να συνεργαστεί με όλους.	Δεν αναφέρεται ποτέ η έννοια της παράλληλης στήριξης. Αντικαθίσταται με τις έννοιες «βοήθεια»,«συνεργασία» «στήριξη».	Ο μαθητής εξακολουθεί να δυσκολεύεται να παραμείνει ήρεμος, σταδιακά όμως αποδέχεται την παρουσία μου.
Δυσκολία παραμονής στη θέση του. Επιθυμεί να σηκώνεται και να περπατά στην τάξη, εν ώρα μαθήματος.	Δημιουργία ιδιότυπου «συμβολαίου» υπογεγραμμένο από εμένα, εκείνον και τους γονείς του. Κάθε φορά του υπενθυμίζει τι πρέπει να κάνει.	Ο χρόνος παραμονής στη θέση του αυξάνεται σημαντικά.
Τοποθετεί στο στόμα του αντικείμενα ή τρόφιμα, που βρίσκονται στο δρόμο ή στο πάτωμα.	Τιμωρείται με στέρηση διαλείμματος ή στέρηση αγαπημένου μαθήματος. Όταν σταματά τη συμπεριφορά αυτή, επιβραβεύεται με το αγαπημένο του γλύκισμα.	Συνειδητοποίηση της σοβαρότητας της κατάστασης και αποφυγή επανάληψης της λανθασμένης συμπεριφοράς.
Δεν κατανοεί τα αστεία των συμμαθητών του. Θυμώνει ή στενοχωριέται υπερβολικά, με αποτέλεσμα να τους επιτίθεται λεκτικά ή σωματικά.	Αποκωδικοποιώ τα μηνύματα που δέχεται και με απλά και κατανοητά παραδείγματα. Αποσαφηνίζω τη σημασία των εννοιών.	Βελτιώνεται η σχέση και η επικοινωνία του μαθητή και των συμμαθητών του. Κάποιες φορές όμως μπορεί να επιστρέψει στην ίδια συμπεριφορά.

Απευθύνεται στους καθηγητές του στον ενικό αριθμό και τους αποδίδει άκομψους χαρακτηρισμούς ή τους προσφωνεί με απρεπή κοσμητικά επίθετα.	Αφού επισημανθεί το αντίκτυπο αυτής της συμπεριφοράς, αποσύρεται για λίγη ώρα από το μάθημα και με τη χρήση ειδικών πλαστικοποιημένων καρτών, αναλύεται η λανθασμένη συμπεριφορά.	Τροποποιείται η στάση του. Κάθε φορά αναζητά νέους, πιο κομψούς τρόπους για να απευθύνει το λόγο στους καθηγητές του.
Επιδιώκει να αγγίζει σε επίμαχα σημεία το σώμα κάθε κοριτσιού.	Στερείται τα διαλείμματα όλης της ημέρας. Επιπλέον δημιουργώ κοινωνικές ιστορίες και μέσα από αυτές, το παιδί αντιλαμβάνεται πώς πρέπει να συμπεριφέρεται.	Συνειδητοποιεί τη λανθασμένη συμπεριφορά. Μαζί προσπαθούμε να βρούμε αποδεκτούς τρόπους προσέγγισης του γυναικείου φύλου. Όταν αυτό επιτυγχάνεται, τότε επιβραβεύεται με μικρό δώρο.
Αδυναμία συμμετοχής σε ομαδικές δραστηριότητες ή παιχνίδια, λόγω άγχους ή δυσκολίας κατανόησης των κανονισμών.	Επεμβαίνω διακριτικά και προσπαθώ να βρω λύσεις που μειώνουν το άγχος που αισθάνεται και επιπλέον απλοποιώ με κάρτες τους κανόνες .	Ο μαθητής γίνεται πιο κοινωνικός και αυτό βελτιώνει την αυτοεκτίμησή του.
Διακόπτει τη ροή του μαθήματος με άσχετες ερωτήσεις και σχόλια.	Οριοθετώ τη συμπεριφορά του υπενθυμίζοντας το «συμβόλαιό» μας και κάνοντας χρήση ειδικών καρτών.	Αντιλαμβάνεται εύκολα το λάθος του και αποφεύγει τη συμπεριφορά. Όταν αυτό επιτυγχάνεται επιβραβεύεται αναλόγως.
Γίνεται χειριστικός και προσπαθεί να επιβάλλει σε όλους ό,τι εκείνος θέλει. Όταν δεν το καταφέρνει, παθαίνει κρίση που χαρακτηρίζεται από φωνές, θυμό, αυτοτραυματισμό και κλάμα.	Δεν υποκύπτω σε ό,τι ζητά και τη στιγμή της κρίσης, τον αφήνω να ξεσπάσει τα συναισθήματά του και δεν επεμβαίνω με ΚΑΝΕΝΑ τρόπο.	Οι κρίσεις θυμού θα επανέλθουν σε ανάλογη περίπτωση, όμως θα είναι σημαντικά μικρότερες σε αριθμό.
Ορισμένες φορές δέχεται αρνητικά και περιπαιχτικά σχόλια από τους συμμαθητές και τους ίδιους τους φίλους του. Αυτό του προκαλεί θυμό και άγχος και έτσι οδηγείται σε κρίσεις και ξεσπάσματα.	Οριοθετώ τη συμπεριφορά των υπολοίπων παιδιών και αφήνω το μαθητή να ξεσπάσει χωρίς να παρέμβω.	Εξομαλύνεται η σχέση του μαθητή με τους φίλους του.

Κατά την κρίση μου είναι απαραίτητο να παρατηρήσουμε και να εντοπίσουμε με ακρίβεια τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα παιδί με ΔΑΦ και μετά να παρέμβουμε. Επιπλέον είναι προτιμότερο να ζητήσουμε βοήθεια και συμβουλές από ειδικούς που συνεργάζονται με το παιδί (λόγου χάρη παιδοψυχολόγους) πριν αρχίσουμε τη δική μας παρέμβαση. Η «τιμωρία» πρέπει να στοχεύει στην αποφυγή αρνητικών συμπεριφορών και όχι να προκαλεί περισσότερο θυμό και άγχος στο μαθητή. Ο λόγος της τιμωρίας επιβάλλεται να είναι σαφής και κατανοητός. Είναι σημαντικό ακόμη την στιγμή της κρίσης να μην επεμβαίνουμε με κανένα τρόπο και να αφήνουμε το παιδί να ξεσπάσει. Η επιβράβευση πρέπει να συμβαίνει, αμέσως μόλις το παιδί αποφύγει την εκδήλωση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Συχνά μια αρνητική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί επειδή έχει προηγηθεί κάποιο ερέθισμα. Στην περίπτωση αυτή, αποσύρουμε το ερέθισμα και έπειτα επεμβαίνουμε στη συμπεριφορά του παιδιού. Είναι αναγκαίο να οροθετηθεί και να εκπαιδευθεί ο περίγυρος του παιδιού και όχι μόνο να τιμωρείται ο μαθητής για την αρνητική του συμπεριφορά. Ακόμη και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να υιοθετήσουν συγκεκριμένη στάση απέναντι στο μαθητή και να μην έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις από εκείνο. Ο κάθε μαθητής με ΔΑΦ αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση και καλό είναι οποιοδήποτε πρόγραμμα παρέμβασης να αποτυπώνει με ακρίβεια τις δυσκολίες του και να προσαρμόζεται ανάλογα στις απαιτήσεις του. Φυσικά, κεντρικός άξονας της σχέσης μας με ένα παιδί με ΔΑΦ, πρέπει να είναι η αγάπη και η κατανόηση των δυσκολιών του.

5. Συμπέρασμα

Οι προσεγγίσεις αυτές και η αντιμετώπιση αυτών των συμπεριφορών απορρέουν από την προσωπική εκτίμηση και εμπειρία μου. Δεν υποκαθιστούν σε καμία περίπτωση τις συμβουλές και τις παροτρύνσεις των ειδικών που συνεργάζονται με κάθε μαθητή. Ασφαλώς ο κάθε μαθητής αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται. Η παρούσα εργασία είναι προϊόν της συνεργασίας μου με το μαθητή Χ και δεν αποτελεί πανάκεια για κάθε είδους διαταραχή συμπεριφοράς ή δυσκολία. Ο στόχος μου ήταν να αναδείξω τη στάση μου απέναντι στο μαθητή με βάση τις αρχές της ΕΑΣ και να αναδείξω τα θετικά αποτελέσματα αυτής.

Βιβλιογραφία

Donald M. Baer, M. M. (1968). Some Current Dimensions of Applied Behavior Analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*.

Talking to Parents about Autism. (2010, April). *What is autism?* doi:http://educateiowa.gov/sites/files/ed/documents/Parent-Factsheets_April2010_Autism.pdf

Γεννά, Α. (2002). *Αυτισμός και Διάχυτες Αναπατυξιακές Διαταραχές. Αξιολόγηση-Διάγνωση-Αντιμετώπιση.* Αθήνα: Εκδόσεις: ΙΔΙΩΤΙΚΗ.

Δέρμου, Ε. (2018). *Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος : Φύση ή Περιβάλλον ;*.